

Използването на знанието в обществото¹

Фридрих Хайек²

I

Какъв е проблемът, който искаме да решим докато се опитваме да изградим един рационален икономически ред? При определени добре познати допускания отговорът е достатъчно прост. Ако притежаваме цялата уместна информация, ако можем да тръгнем от дадена система от предпочитания и ако владеем пълното знание за наличните средства, проблемът, който остава, е чисто логически. Тоест отговорът на въпроса каква е най-добрата употреба на наличните средства се съдържа в нашите допускания. Условието, които решението на тази оптимизационна задача трябва да задоволи, са изчерпателно разработени и могат да бъдат изложени най-добре в математическа форма: казано най-кратко те са, че пределната норма на замяна между всеки две стоки или фактори трябва да бъде една и съща при всичките им различни употреби.

Това обаче определено не е икономическият проблем, с който обществото се сблъсква. И икономическата система на смятане, която сме развили, за да решим този логически проблем, въпреки че е важна стъпка към решението на икономическия проблем, все още не дава отговор на него. Причината за това е, че “данните”, от които икономическата система на смятане тръгва, не са за цялото общество “дадени” на един ум, който би могъл да изчисли последствията и никога не могат да бъдат дадени по този начин.

Особеният характер на проблема за рационален икономически ред е определен точно от факта, че знанието за обстоятелствата, които трябва да използваме, никога не съществува в концентрирана и интегрирана форма, а само като разпръснати частици от непълно и често противоречиво знание, които всички отделни индивиди притежават. Икономическият проблем на обществото следователно не е просто проблем как да се разпределят “дадени” ресурси – ако “дадени” означава дадени на един ум, който преднамерено решава проблемите, поставени от тези “данни”. Той е по-скоро проблем как да осигурим най-добрата употреба на ресурсите, познати на всеки отделен член на обществото, за цели, чиято относителна важност знаят само тези индивиди. Или, да го кажем накратко, това е проблем за използването на знание, което не е дадено на никого в неговата цялост.

Тази черта на фундаменталния проблем, страхувам се, е затъмнена вместо осветена от много от скорошните усъвършенствания на икономическата теория, особено от много от употребите на математиката. Въпреки, че проблемът, с който основно искам да се занимавам в тази статия, е проблемът за рационалната стопанска организация, в разглеждането му ще бъда принуден отново и отново да посочвам неговите близки връзки с определени

¹ *The Use of Knowledge in Society*, F. A. Hayek, *American Economic Review*, XXXV, 4, 1945. Статията е достъпна на английски на www.econlib.org/library/Essays/hykKw1.html Преводът на български и публикуването на www.easibulgaria.org се извършват с разрешението на American Economic Association, издател на *American Economic Review* (www.aeaweb.org/aer/). Преводът е дело на Георги Ангелов (george@ime.bg), редакцията – на Красен Станчев (stanchev@ime.bg).

² Професор Фридрих Хайек е лауреат на Нобелова награда за икономика. Повече за него може да се прочете на следните интернет страници: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Hayek.html> (биография), http://www.hayekcenter.org/hayekbib/hayek_bibliographies.html (библиография), www.hayekcenter.org (Център Хайек).

методологически въпроси. Много от нещата, които искам да посоча, са всъщност заключения, към които различни пътища на разсъждение неочаквано се сливат. Но, както сега виждам тези проблеми, няма никаква случайност. Струва ми се, че много от настоящите спорове по отношение на икономическата теория и икономическата политика имат своя общ произход в погрешно разбиране на природата на стопанския проблем на обществото. Това погрешно разбиране на свой ред се дължи на погрешното пренасяне върху обществените явления на начина на мислене, които сме развили за работа с природните явления.

II

На обикновен език обясняваме с думата “планиране” комплексът от взаимосвързани решения за разпределението на нашите налични ресурси. Цялата стопанска дейност в този смисъл е планиране и във всяко общество, в което много хора си сътрудничат, това планиране, който и да го прави, ще трябва в определена степен да бъде основано на знание, което не е дадено на планиращия, а на някой друг, и което някак си ще трябва да бъде прехвърлено на планиращия. Различните пътища, по които знанието, върху което хората основават своите планове, се предава до тях, това е критичният въпрос за всяка теория, обясняваща стопанския процес, а въпросът какъв е най-добрият начин за използване на знание, първоначално разпръснато между всички хора, е най-малкото един от главните въпроси на стопанската политика - или на проектирането на ефективна стопанска система.

Отговорът на този въпрос е тясно свързан с другия въпрос, който възниква тук - кой следва да извършва планирането. Това е въпросът, върху който се съсредоточава целият спор за “икономическото планиране”. Това не е спор за това дали планирането да се прави или не. Това е спор за това дали планирането да се прави централно от една власт за цялата стопанска система или да се раздели между много индивиди. Планирането в специфичния смисъл, в който терминът е използван в съвременните полемки, непременно означава централно планиране – направляване на цялата стопанска система според един общ план. Конкуренцията, от друга страна, означава децентрализирано планиране от много отделни лица. Компромисът по средата между двете, за който много хора говорят, но който малко харесват когато го видят, е делегирането на планирането на организирани индустрии или, с други думи, на монополи.

Коя от тези системи е вероятно да е по-ефективна зависи главно от въпроса при коя от тях можем да очакваме, че съществуващото знание ще бъде използвано по-пълно. А това, на свой ред, зависи от това дали е по-вероятно да успеем при предоставянето на разположение на една централна власт на цялото знание, което трябва да бъде използвано, но което е първоначално разпръснато между много различни индивиди или при прехвърлянето към индивидите на такова допълнително знание, от което те се нуждаят, за да имат възможност да приспособят своите планове към тези на останалите.

III

Веднага ще стане ясно, че на това място положението ще бъде различно по отношение на различните видове знание и отговорът на нашия въпрос

следователно в голяма степен ще се отнася към относителната важност на различните видове знание - онези, които е по-вероятно да бъдат на разположение на отделни индивиди и онези, което с по-голяма увереност бихме очаквали да намерим в притежание на една власт, съставена от подходящо избрани експерти. Ако днес е толкова широко прието, че последното ще бъде в по-добро положение, това е защото един вид знание, а именно научното знание, заема толкова бележито място в публичните представи, че има тенденция да забравяме, че това не е единственият вид знание, който има значение. Може да се признае, че що се отнася за научното знание, една организация от подходящо избрани експерти може би е най-добре разположена да направлява цялото налично най-добро знание – въпреки че това, разбира се, е просто прехвърляна на трудността към проблема с избора на експертите. Това, което искам да изтъкна е, че дори да приемем, че този проблем може лесно да се реши, това е само една малка част от по-широкия проблем.

Днес е почти ерес да се предположи, че научното знание не е сбор на цялото знание. Но малко размишление ще покаже, че без всякакво съмнение има голямо количество важно, но неорганизирано знание, което вероятно не може да бъде наречено научно в смисъл на знание за общи правила - знанието на конкретните обстоятелства за време и място. Именно по отношение на това знание практически всеки отделен човек има някакво предимство пред всички останали, защото той притежава уникална информация, която може да се използва полезно, но може да се използва само ако решенията, зависещи от нея, са оставени на съответния човек или са взети с неговото активно сътрудничество. Трябва само да си припомним колко много трябва да научим за всяка професия след като сме завършили своята теоретична подготовка, колко голяма част от своя живот прекарваме в изучаване на определена работа и колко ценен актив във всички пътища на живота е познаването на хора, местни условия и специфични обстоятелства. Да познаваш и да пуснеш в употреба една не напълно натоварена машина, или нечи умения, които могат да бъдат по-добре използвани, или да си осведомен за наличие на остатъчни запаси, които могат да бъдат ползвани при прекъсване на доставките е обществено толкова полезно, колкото знанието за по-добри алтернативни техники. И превозвачът, който печели прехраната си чрез използване на иначе празни или наполовина запълнени пътувания на малки параходи, и брокерът на недвижима собственост, чието пълно знание е почти изключително такова за временни възможности, и арбитражистът, който печели от местните различия в цените на стоките - всички те изпълняват крайно полезни функции, основани на специално знание за условията на отминаващия момент, непознати на останалите.

Любопитен факт е, че този тип знание днес като цяло се разглежда с някакъв вид пренебрежение и за всеки, който чрез такова знание печели предимство пред някой по-добре екипиран с теоретични или технически познания, се смята че действа едва ли не непочтено. Да се получи изгода от по-добро познание на средствата за комуникация или транспорт е нещо, разглеждано като почти нечестно, въпреки че е също толкова важно обществото да използва най-добрите възможности в това отношение, колкото е важно да използва най-новите научни открития. Този предразсъдък в значителна степен въздейства на отношението към търговията изобщо в сравнение с това към производството. Дори икономисти, които разглеждат себе си като определено имунизирани срещу грубите материалистически заблуди на миналото постоянно извършват същата грешка, когато са засегнати дейности, насочени към придобиване на такова практическо знание – очевидно защото в тяхната схема

цялото това знание се предполага, че е “дадено”. Широко разпространена представа сега изглежда е, че всяко такова знание трябва от само себе си да е на разположение на всеки и упрекът в ирационалност, отправен към съществуващия икономически ред, е често основан на факта, че то не е налично по този начин. Този възглед пренебрегва факта, че методът, чрез който такова знание може да бъде направено толкова широко разпространено, колкото е възможно, е точно проблемът, на който трябва да намерим отговор.

IV

Ако днес е модно да се омаловажава знанието на специфичните обстоятелства за време и място, това е тясно свързано с по-малката важност, която сега се придава на промяната като такава. Действително, има няколко пункта, по които допусканията, направени (обикновено само имплицитно) от “планиращите”, се различават от тези на техните опоненти по отношение на значителността и честотата на промените, които биха направили нужни съществени промени в производствените планове. Разбира се, ако можеха да се установят предварително детайлни стопански планове за достатъчно дълги периоди и после плътно да се съблюдават, така че никакви по-нататъшни важни стопански решения да не бъдат нужни, задачата за съставяне на изчерпателен план, ръководещ цялата стопанска дейност, би била далеч не толкова трудна.

Вероятно си заслужава да се подчертае, че стопанските проблеми възникват винаги и само като следствие на промяна. Доколкото нещата продължават както преди или поне както е очаквано, никакви въпроси, изискващи решение, не възникват и няма нужда да се създава нов план. Вярата, че промените или поне всекидневните приспособявания са станали по-малко важни в съвременната епоха предполага твърдението, че стопанските проблеми са станали по-малко важни. Тази вяра в намаляващата важност на промяната, по тази причина, обикновено е поддържана от същите хора, които твърдят, че важността на стопанските съображения е била изтикана на заден план от нарастващата важност на технологичното знание.

Вярно ли е, че със сложния инструментариум на съвременното производство стопанските решения са нужни само през дълги интервали, както когато ще се издига нова фабрика или ще се внедрява нов процес? Вярно ли е, че, след като един завод е построен, останалото е повече или по-малко механично, определено от характера на завода и малко остава да бъде променяно за адаптиране към постоянно променящите се условия?

Доста широко разпространената вяра в утвърдителния отговор не е, доколкото мога да установя, потвърдена от практическия опит на бизнесмена. В една донякъде конкурентна промишленост – а само такава може да служи за проверка – задачата да не се допуска разходите да нарастват изисква постоянна борба, поглъщаща голяма част от енергията на управителя. Колко е лесно за един неефективен ръководител да пропилее маржовете, на които се дължи рентабилността и че е възможно със същото техническо оборудване да се произвежда с големи различия в разходите са сред баналностите на бизнес опита, които не изглеждат да са толкова добре познати в изследванията на икономиста. Самата сила на желанието, постоянно изразявано от производители и инженери да бъдат оставени да работят невъзпрепятствани от разглеждане на парични разходи, е красноречиво свидетелство за степента, в която тези фактори участват във всекидневната им работа.

Една причина икономистите да имат увеличаваща се склонност да забравят за постоянните малки промени, които изпълват цялата икономическа картина, е вероятно тяхната растяща погълнатост от статистически агрегати, които показват много по-голяма стабилност от движенията в детайлите. Относителната стабилност на агрегатите обаче не може да бъде обяснена – както статистиците понякога изглежда са склонни да правят – със “закона за големите числа” или взаимното компенсиране на случайни промени. Броят на елементите, с които трябва да работим, не е достатъчно голям, за да може такива случайни сили да произвеждат стабилност. Непрекъснатият поток от стоки и услуги е поддържан от постоянни преднамерени приспособявания, от нови мерки, предприемани всеки ден в светлината на обстоятелства, които не са били познати предишния ден, от *B*, който влиза веднага когато *A* не успява да достави. Дори големият и силно механизирани завод продължава да работи главно заради външната среда, от която може да получи всичко за всякакви видове неочаквани нужди: керемиди за своя покрив, хартия за своите бланки, и всичките хиляда и един вида снабдяване, в които не може да е самостоятелен и които плановете за работа на завода изискват да бъдат постоянно налични на пазара.

Това е, може би, също така мястото където трябва накратко да спомена факта, че типът знание, с който се занимавам, е знание от вида, който по своята природа не може да влезе в статистиката и следователно не може да бъде прехвърлено на никоя централна власт в статистическа форма. Статистиката, която такава централна власт ще трябва да използва, ще трябва да бъде достигната точно чрез абстрахиране от малките различия между нещата, чрез струпване на едно място, като ресурси от един тип, на неща, които се различават по отношение на разположение, качество и други особености, разлики, които може да са много важни за конкретното решение. От това следва, че централното планиране, основано на статистическа информация, по своята природа не може да вземе пряко под внимание обстоятелствата за време и място и че централният плановик ще трябва да намери един или друг начин, по който решенията, зависещи от тези обстоятелства, да бъдат оставени на “човека който е на мястото”.

V

Ако можем да се съгласим, че стопанският проблем на обществото е главно проблем на бързото нагаждане към промените в конкретните обстоятелства за време и място, изглежда че следва, че крайните решения трябва да бъдат оставени на хората, които са запознати с тези обстоятелства, които знаят от първа ръка за съответните промени и за ресурсите, които са незабавно разполагаеми, за да ги посрещнат. Не можем да очакваме, че този проблем ще бъде решен като първо се предава цялото това знание на един централен съвет, който, след обединяване на *цялото* знание, издава своите заповеди. Ние трябва да го решим чрез някаква форма на децентрализация. Но това отговаря само на част от нашия проблем. Ние се нуждаем от децентрализация, защото само така можем да гарантираме, че знанието на специфичните обстоятелства за място и време ще бъде незабавно използвано. Но “човекът на мястото” не може да решава само на основата на своето ограничено, но лично знание за фактите от неговото пряко обкръжение. Все още остава проблемът за предаване до него на такава допълнителна информация, от

каквато той има нужда, за да приспособи своите решения в целия модел от промени на по-голямата стопанска система.

От колко знание се нуждае “човекът на мястото”, за да работи успешно? Кои от събитията, които се случват отвъд хоризонта на неговото непосредствено знание, са свързани с неговите непосредствени решения и колко от тях той трябва да знае?

Едва ли има нещо, случващо се някъде по света, което *би могло* да няма последствия върху решенията, които той трябва да вземе. Но той няма нужда да знае за тези събития като такива, нито за *всички* техни последствия. За него няма значение *защо* в определен момент повече винтове от един размер са търсени, а не от друг, *защо* хартиените чанти са по-лесно достъпни от платнените чанти, или *защо* квалифицираният труд, или определени машинни части, са станали за момента по-трудни за придобиване. Всичко, което е важно за него е *колко повече или по-малко* трудни за придобиване те са станали в сравнение с други неща, от които той също се интересува или колко повече или по-малко неотложно са търсени алтернативните неща, които той произвежда или използва. Това е винаги въпрос на относителната важност на конкретните неща, които го засягат, а причините, които променят тяхната относителна важност, не представляват интерес за него отвъд последствията от тези конкретни неща върху неговото обкръжение.

Точно в тази връзка онова, което нарекох “икономическа система за смятане”, ни помага - поне по аналогия - да видим как този проблем може да бъде решен, и всъщност е решаван, от системата на цените. Дори единният контролиращ ум, притежавайки всичките данни за някоя малка, самостоятелна стопанска система, няма (по всяко време някакви малки промени в разпределението на ресурсите трябва да се правят) да мине подробно през всички отношения между целите и средствата, които могат вероятно да бъдат засегнати. Това е наистина големият принос на чистата логика на избора, че тя демонстрира убедително, че дори такъв единичен ум може да реши проблеми от този вид само чрез конструиране и постоянно използване на степени на еквивалентност (или “стойности”, или “пределни норми на замяна”), т.е. чрез прикачване към всеки вид оскъден ресурс на числов индекс, който не може да бъде изведен от свойствата, принадлежащи на това конкретно нещо, а който отразява, или в който е сбита, неговата важност от гледна точка на цялата структура на средства и цели. Във всяка малка промяна той ще трябва да разгледа само тези количествени индекси (или “стойности”), в които е събрана цялата съответстваща информация и чрез нагласяване на количествата едно по едно той може по подходящ начин да преустрои своите притежания без да има нужда да решава отново целия пъзел *ab initio* или без да има нужда на всяка стъпка да го изучава едновременно във всичките му разклонения.

По принцип в система, в която знанието на релевантните факти е разпръснато сред много хора, цените могат да координират отделните действия на различни хора по същия начин както субективните оценки помагат на индивида да координира частите на неговия план. Заслужава си да се обмисли за момент един много прост и банален пример на действие на ценовата система, за да се види какво точно извършва тя. Нека допуснем, че някъде по света възниква нова възможност за използване на някаква суровина, да речем калай, или че един от източниците за доставка на калай е бил отстранен. За нашата цел няма значение – и е много важно, че няма значение – коя от тези два причини е направила калая по-оскъден. Всичко, което ползвателите на калай имат нужда

да знаят е, че част от калая, който те са потребявали, сега е използван по-рентабилно някъде другаде и че като резултат те трябва да го икономисват. Няма нужда за голямото мнозинство от тях дори да знаят къде е възникнала поспешна нужда или в полза на какви нужди те трябва да пестят запасите. Ако само някои от тях знаят веднага за новото търсене и пренасочат ресурси към него и ако хората, които са наясно с новата празнина, създадена по този начин, на свой ред я запълнят от други източници, ефектът бързо ще се разпространи през цялата стопанска система и ще въздейства не само върху всички употреби на калай, но също така на неговите заместители и на заместителите на тези заместители, на предлагането на всички неща, направени от калай и на техните заместители и така нататък. И всичко това без мнозинството от онези, които способстват за причиняване на тези замени да знае нищо въобще за първоначалната причина за тези промени. Цялото действа като един пазар, не защото всички негови членове изучават цялата област, а защото техните ограничени индивидуални зрителни области значително се застъпват, така че чрез много посредници релевантната информация е предадена до всички. Самият факт, че има една цена за всяка стока – или по-точно че местните цени са свързани по начин, определен от разходите за транспорт и т.н. – донася решението, което (само концептуално възможно) може да бъде постигнато от един ум, притежаващ цялата информация, която всъщност е разпръсната между всички хора, въввлечени в процеса.

VI

Ние трябва да гледаме на ценовата система като на такъв механизъм за предаване на информация, ако искаме да разберем нейната реална функция – функция, която, разбира се, тя изпълнява по-малко перфектно когато цените стават по-негъвкави. (Обаче, дори когато котираните цени стават силно негъвкави, силите, които биха действали чрез промени в цените, все още действат в значителна степен чрез промени в другите условия на договора.) Най-важният факт за тази система е икономиката на знанието, с което тя действа, или колко малко индивидуалните участници трябва да знаят, за да имат възможност да предприемат правилното действие. В кратка форма, чрез нещо като символ, само най-съществената информация е предавана и е предавана само на тези, които са заинтересовани. Повече от метафора е да се опише ценовата система като вид апаратура за регистриране на промени или система за телекомуникация, която позволява на индивидуалните производители да наблюдават само движението на няколко показателя, както инженерът може да гледа стрелките на няколко циферблата, за да нагласи тяхната дейност към промени, за които той може никога да не научи повече отколкото е отразено в движението на цените.

Разбира се, тези приспособявания вероятно никога не са “съвършени” в смисъла, в който икономистът ги схваща в неговия равновесен анализ. Но аз се страхувам, че нашите теоретични навици за захващане с проблема с допускането за повече или по-малко съвършено знание от страна на почти всеки са ни направили малко слепи за истинската функция на ценовия механизъм и са ни накарали да прилагаме доста заблуждаващи стандарти при преценяване на неговата ефективност. Чудото е, че в случай на оскъдност на една суровина, без да е била издадена заповед, без повече от може би шепа хора да знаят причината, десетки хиляди хора, чиято идентичност не може да бъде установена с многомесечни разследвания, са накарани да използват суровината по-

икономично, *тоест* те се движат в правилната посока. Това е достатъчно чудо, дори ако в един постоянно променящ се свят не всички ще се приспособят толкова съвършено, че техните норми на печалба винаги да бъдат поддържани на същото постоянно или “нормално” ниво.

Аз съзнателно използвах думата “чудо”, за да шокирам читателя и да го изкарам от самодоволството, с което често приемаме действието на този механизъм за дадено. Аз съм убеден, че ако той беше резултат на преднамерен човешки проект и ако хората, водени от ценовите промени, разбираха, че техните решения имат значение далеч отвъд тяхната непосредствена цел, този механизъм би бил провъзгласен за един от най-големите триумфи на човешкия разум. Неговото нещастие е двойно – че той не е продукт на човешки проект и че хората, насочвани от него, обикновено не знаят защо са карани да правят това, което правят. Но онези, които претендират шумно за “съзнателно упътване” – и които не могат да повярват, че нещо, което се е развило без проект (и дори без да го разбираме) ще реши проблеми, които ние не можем да решим съзнателно – трябва да запомнят следното: въпросът е точно как да разширим областта на използване на ресурсите отвъд областта на контрол на който и да е интелект и следователно как да минем без нуждата от съзнателен контрол и как да обезпечим стимули, които ще накарат индивидите да правят желаните неща без да е необходимо някой да им казва какво да правят.

Проблемът, който срещаме тук, не е по никакъв начин специфичен за икономиката, а възниква във връзка с почти всички истински обществени явления, с езика и с по-голямата част от нашето културно наследство и съставлява в действителност централния теоретичен проблем на цялата обществена наука. Както Алфред Уитхед казва по друг повод, “Това е една дълбоко погрешна баналност, повтаряна от всички книги и от изтъкнати хора когато те изнасят речи, че ние трябва да развиваме навика да мислим какво правим. Положението е точно обратното. Цивилизацията напредва чрез разширяване на количеството важни дейности, които можем да изпълняваме без да мислим за тях.” Това е от голямо значение в обществената сфера. Ние използваме постоянно формули, символи и правила, чието значение не разбираме и чрез използването на които ние се облагодетелстваме с помощта на знание, което ние индивидуално не притежаваме. Ние сме развили тези практики и институции чрез изграждане на основата на обичаи и институции, които са доказали, че са успешни в тяхната собствена сфера и които на свой ред стават основата на цивилизацията, която сме създали.

Ценовата система е точно една от тези структури, които човек се е научил да използва (въпреки, че той е все още твърде далеч от това да се е научил да я използва по най-добрия начин), след като се е препъвал в нея без да я разбира. Чрез нея не само разделението на труда, но също така и координираното използване на ресурсите, основано на едно равномерно разделено знание, е станало възможно. Хората, които искат да осмеят всяко предположение, че това може да е така, обикновено изопачават аргумента чрез подмятане, че той защитава гледището, че по някакво чудо точно този тип система, която най-добре подхожда на съвременната цивилизация, е израснала спонтанно. Всъщност е точно обратното: човекът е бил в състояние да развие това разделение на труда, на което се основава нашата цивилизация, защото се е случило така, че се е натъкнал на метод, който я е направил възможна. Ако не беше го направил, той все пак би могъл да развие някакъв друг, изцяло различен, вид цивилизация, нещо като “държавата” на термитните мравки или

някакъв друг напълно невъобразим тип. Всичко, което можем да кажем е, че никой все още не е успял в проектирането на алтернативна система, в която определени черти на съществуващата могат да бъдат запазени, черти, които са скъпи дори на онези, който най-яростно я нападат – като например степента, до която индивидът може да избира своите занимания и следователно свободно да използва своето собствено знание и умения.

VII

В много отношения е добро стечение на обстоятелствата, че спорът за необходимостта от ценовата система за всяко рационално изчисление в едно сложно общество вече не е провеждан изцяло между лагери, поддържащи различни политически възгледи. Тезата, че без ценова система ние не можем да запазим едно общество като нашето, основано на толкова обширно разделение на труда, беше посрещната с вой от присмех, когато тя беше изказана за първи път от фон Мизес преди двадесет и пет години. Днес трудностите, които някои все още намират при възприемането ѝ, вече не са главно политически и това прави атмосферата много по-благоприятна за разумна дискусия. Когато виждаме Лев Троцки да твърди, че “икономическото счетоводство е немислимо без пазарни отношения”, когато професор Оскар Ланге обещава на професор фон Мизес статия в мраморните палати на бъдещия Централен комитет за планиране и когато професор Абба П. Лернер преоткрива Адам Смит и подчертава, че съществената полезност на ценовата система се състои в стимулиране на индивида докато преследва своя собствен интерес да прави това, което е в общ интерес, различията действително вече не могат да бъдат приписвани на политически предразсъдъци. Изглежда, че оставащото несъгласие несъмнено се дължи на чисто интелектуални и по-специално методологически различия.

Едно скорошно твърдение на професор Джоузеф Шумпетер в неговия “*Капитализъм, социализъм и демокрация*” предоставя ясна илюстрация на едно от методологическите различия, които имам предвид. Нейният автор е бележит сред тези икономисти, които се занимават с икономическите явления в светлината на определен клон на позитивизма. За него тези явления следователно изглеждат като обективно дадени количества от стоки, удрящи се една друга почти, както изглежда, без никаква намеса на човешкия интелект. Само на този фон мога да си обясня следното (за мен потресавашо) изявление. Професор Шумпетер твърди, че възможността за рационално изчисление в отсъствие на пазари за производствени фактори следва за теоретика “от елементарното предположение, че потребителите при оценяване (“търсене”) на потребителски стоки *ipso facto* също така оценява средствата за производство, които влизат в производството на тези стоки.”³

³ J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York; Harper, 1942), стр. 175. Мисля, че професор Шумпетер също така е първоначалният автор на мита, че Парето и Барон са “решили” проблема със социалистическото изчисление. Това, което те и много други са направили е просто да изложат условията, които едно рационално разпределение на ресурсите би трябвало да изпълни и да посочат, че те са по същество същите като условията на равновесие на един конкурентен пазар. Това е нещо напълно различно от това да се знае как на практика да се намери разпределение на ресурсите, изпълняващо тези условия. Самият Парето (от който Барон е взел практически всичко, което казва), далеч от претенцията да е решил практическия проблем, всъщност изрично отрича, че той може да бъде решен без помощта на пазара. Виж неговият *Manuel d'économie pure* (2d ed., 1927), pp. 233-34. Съответният пасаж е цитиран от един

Взето буквално това изявление е просто невярно. Потребителите не правят нищо такова. Това, което Шумпетеровото "*ipso facto*", както изглежда означава е, че оценката на факторите за производство се извежда от или следва по необходимост от оценката на потребителските стоки. Но това също не е правилно. Извеждането е логическо отношение, което може да бъде смислено отстоявано само от твърдения, които са едновременно присъстващи в едно и също съзнание. Очевидно е обаче, че стойностите на факторите за производство не зависят само от оценката на потребителските стоки, но също така и от условията на предлагане на различните фактори за производство. Само за съзнание, което знае всички тези факти едновременно, отговорът по необходимост следва от фактите, които са му дадени. Практическият проблем обаче възниква точно защото тези факти никога не са дадени по този начин на едно съзнание и защото следователно е необходимо при решението на проблема да се използва знание, което е разпръснато между много хора.

Проблемът следователно по никакъв начин не е решен, ако ние покажем, че всичките факти, ако бяха познати на едно съзнание (както ние хипотетично допускаме, че те са дадени на наблюдаващия икономист) биха еднозначно детерминирали решението. Вместо това ние трябва да покажем как е произведено решение от взаимодействията между хора, всеки от които притежава само частично знание. Да допуснем цялото знание за дадено на едно съзнание по същия начин както допускаме, че то ни е дадено на нас като обясняващи икономисти е като да допуснем, че проблемът го няма и да пренебрегнем всичко, което е важно и значимо в реалния свят.

Това, че икономист с положението на професор Шумпетер по такъв начин е паднал в клопка, която двусмислието на термина "*datum*" (от латински като "дадено" и "данни" – б.р.) поставя на непредпазливите, трудно може да се обясни като проста грешка. То предполага по-скоро, че има нещо фундаментално погрешно в подхода, който хронично пренебрегва една съществена част от явленията, с които трябва да работим: неизбежното несъвършенство на човешкото знание и произтичащата от това нужда за процес, чрез който знанието е постоянно предавано и придобивано. Всеки подход, като този на много от математическата икономика с нейните симултантни уравнения, който в действителност започва от допускането, че *знанието* на хората съответства на обективните *факти* на ситуацията, систематично изпуска това, което е наша главна задача да обясним. Аз съм далеч от това да отрека, че в нашата система равновесният анализ може да изпълнява полезна функция. Но когато се стига до точката, където той заблуждава някои от нашите водещи мислители да вярват, че ситуацията, която той описва има пряко съответствие към решението на практически проблеми, е крайно време да си припомним, че той въобще не се занимава с общественото развитие и че той не е нищо повече от полезна подготовка за изучаването на главния проблем.